

A Széchenyi család a Nógrád megyei Szécsénykén, a 17. században emelkedett a főnemesi családok sorába.

A család tekintélyét és birtokait I. Széchenyi György szerzete meg, aki győri püspök, majd kalocsai és esztergomi érsek volt.

1677-ben zálogjogon megszerzi 52 ezer forintért Sárvár- Felső vidék egy részét, ehhez tartozott Boz, Hidegség, Homok, Hegykő, Kis és Nagy-Cenk, Kövesd Lövő, Újkér, Horpács. Öccse Lőrinc is ügyes volt a vagyonszerzésben, Lőrincnek volt három leánya is, de György érsek úgy rendelkezett, hogy a birtokok csak a család férfi tagjaira szállhatnak, a leányokat pénzben kell kielégíteni.

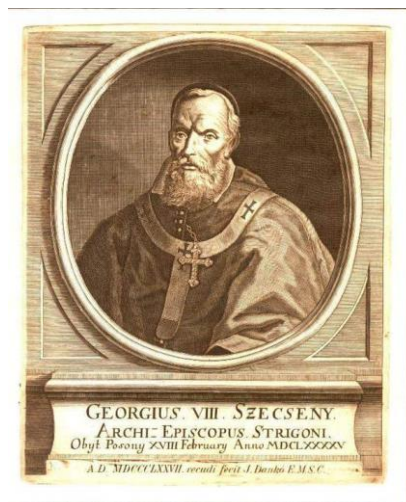
Viszont a női családtagoknak életük végéig tartó haszonélvezetre már Ő is engedett át 1-1 birtokot. Lőrincz, Ilona lánya így kapta meg Dávid Czenket és Hidegséget 1680-ban.

Ilona volt az első Széchenyi, aki itt lakott Cenken. Lőrincz fia II. Széchenyi György Eszterházy Pál nádortól megvásárolta Széplakot és 1692-ben oda költözött. A török igából sikerült megszabadulni, de még teljesebbé vált a Habsburg-önkény uralom. Egyre nőtt az elkeseredés és növekedett a bujdosó parasztok száma. 1704-ben a kurucok a Dunántúlra is érkeztek 8 ezer fős csapattal megtelepedtek a Széchenyi család birtokain.

A község a kurucoknak is és a labancoknak is tartozott élelmet és hadisancot fizetni.

1707-ben Ebergényi László császárhű tábornok visszafoglalta a Széchenyi birtokokat.

György testvére Széchenyi Pál kalocsai érsek a császár megbízásából békéltető tárgyalásokat folytatott a kurucokkal.

1. kép: Széchenyi György

György utolsó éveit betegen töltötte és fia Zsigmond vezette a gazdaságot. 1732-ben halt meg, Zsigmond csak hat évvel élte túl atyját. Zsigmondnak négy fia volt, halála után a négy fiútestvér felosztotta a birtokot, Antalnak Cenk jutott.

Széchenyi Antal gróf feleségül veszi Barkóczy Zsuzsanna grófnőt.

Széplakról Cenkre költözik, rendbe szedi birtokait, összes birtokainak központjául Kiscenket teszi meg. Miután birtokait rendbe tette, újra bevonul ezredéhez őrnagyi rangban és közel húsz évig katonáskodik, szolgálja Mária Teréziát.

1758-ban leszerel és állandóan cenken tartózkodik.

A majorház és mostani kastély helyén álló kúria a katonáskodása alatt lakatlan volt ezért állapotuk teljesen leromlott ezért új kastély építésébe kezd.

Az akkori építkezés volt a mostani kastély első fázisa.

Feleségével a kastély körül nagy parkot létesítettek, ez években ültették a 2,6 km hosszú hársfasort és a végébe a remetelakot.

Szintén az ő idején kezdődött a téglaegetés.

2. kép: Széchenyi Antal

Halála után birtokait özvegye kezelte tovább, az özvegy épített a remetelak mellé egy remete kápolnát a hársfasor végébe. Mária Terézia rendelkezett, hogy a temetőket a falun kívül kell elhelyezni higiéniai okok miatt. Ezért Barkóczy Zsuzsanna 1778-ban új temetőt nyitott ahol temető kápolnát épített. Széchenyi Antal grófnak a halálakor nem volt élő fiú gyermeke ezért a Széchenyi György érsek által meghatározott öröklési rend szerint öccsének Zsigmondnak a fia Széchenyi Ferenc gróf lett a birtok örököse.

Ferenc gróf Széplakon született 1754-ben, 1777-ben feleségül veszi bátyja özvegyét Festetics Júlia grófnőt. 1788-ban már Cenken és Sopronban él magántitkára Hajnóczy József volt. Nagy változásokat vesz tervbe a kastélyt illetően.

Tervet készített az Ikvának a kastély területéről történő elvezetéséről. Az Ikva addig három ágon folyt a kastély mögött. ezzel megoldotta a kastély szárazzá tételét. A vízrendezés után következett a park rendbetétele, az angolparkot kül- és belföldi csemetékkel ültetik tele.

Meghonosítja a platánokat és a vadgesztenye fákat.

1790-től Bécsben él a császár szolgálatában dolgozik, ott született harmadik fia 1791. szeptember 21-én István. 1793-tól Cenken van könyvtárát bővíti iratait rendezi. Ekkor határozza el az uradalmi gazdálkodás nagyarányú kiterjesztését. 1799-ben a kastély átépítésébe kezd Ringer József soproni építésszel terveztetni meg.

1802-ben adományozza a nemzetnek a hatalmas könyvtárát, kézirat, térkép, érem és ásványgyűjteményét. Három hitbizományt hozott létre a 3 fia részére. Nagy és Kis Czenk István fia

kapta. A családról minden tekintetben gondoskodni szeretett volna ezért a temetői kápolna alá egy családi sírboltot építtet szintén Ringer Józseffel, valamint a kápolnához egy klasszicista előcsarnokot.

Széchenyi Ferenc 1820-as halála után Nagy és Kis Czenk István fiára szállt.

István kedvelte a lovakat, gazdaságában már mintaszerű lótenyésztés folyt, de 1821-ben még az ország 150 ménese közül a legkisebb volt a cenki.

Wesselényivel, állatorvosával és ménesmesterével Angliába megy, 20 lovat 2 csikót vesz, később is folytatja vásárlást összesen 20 mént és 60 kancát vásárol.

Hoz magával egy angol ménesmestert.

A hársfasort derékban keresztező platán soron lófuttatót alakítanak itt idomítják és edzik a lovakat.

1830-ban egy pesti lóversenyen Filác István cenki lovásza első díjat nyert.

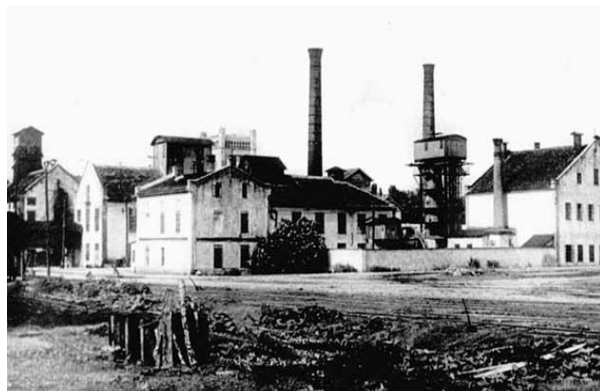
3. kép: Széchenyi István

Sok gondja közül, az egyik a selyemtermelés felvirágoztatása volt. Már 1815-ben Olaszországi katonai szolgálata alatt figyelte, hogy milyen szorgalommal és haszonnal végzik a selyemtermelést. 1829-ben 12 ezer nemesített eperfát, vagy ahogy felénk mondják szederfát hozat Milánó vidékéről, majd később faiskolában neveltek 66 ezer fát.

Cenken selyemgombolyító üzem épül 1835-ben és elkezdődik a selyemtermelés, 1841-ben már 41 mázsa selyemgubót termelnek. Az üzem a Nagy-Czenki uradalmi majorban 35 évig működött.

A kastély az 1834-1840 közötti átépítésnek köszönhetően a korszak egyik lekorszerűbb épületévé vált. A kertbe Széchenyi Béla vezette be a gázvilágítást 1860 után, melyhez helyben állították elő gázt. A vasúti közlekedést a Déli Vasút indította el 1865-ben a Wiener Neustadt – Nagykanizsa közötti szakaszon, mely Nagycenket is érintette. A 19. század legfontosabb gazdaságtörténeti létesítményei az iparhoz kapcsolódtak, selyemfonoda és cukorgyár épült a településen. A cukorgyár nemcsak az épületén belül foglalkoztatott több száz embert, de bér gazdaságot is szervezett, ezáltal sok helybeli jutott munkalehetőséghez, azaz az üzem beépült a falu életébe.

A gyár története Nagycenken a Szerződés, amelyet Crescentia grófnő, urad. Jóságkormányzója és Gonzáles Károly úr, mint polgár és egy társaságnak tagja a Nagycenk Cukorgyár cég alapítása alkalmával kötöttek” kezdetű irattal indult. Az 1854. szeptember 2-án kelt okirat szerint az uradalom hat katasztrális hold földet adott el ezerhatszáz forintért az üzem alapítójának, s a következő évtől kezdve évente háromszáz katasztrális hold cukorrépa termesztését vállalta a gyár részére.

4. kép: Cukorgyár

A korszakban a kultúra és az egészségügy folyamatosan fejlődött. Ebben az időszakban bővítették az iskolát, helyi körorvos volt megtalálható Nagycenken, akihez 14 további település tartozott. Gyógyszertár először Kiscenken létesült, majd 1883-tól Nagycenken.

Az első állatorvosi kört a járásban 1891-ben Nagycenken szervezték meg.

Az Önkéntes Tűzoltóegyesület 1889-ben alakult meg majd 1890-ben új községházat építettek. 1892-ben belügyminisztériumi rendelet írja elő Nagycenk és Kiscenk egyesítését, melyre 1893-ban került sor.

Az első világháború harci cselekményei a községtől távol zajlottak, de a lakosság megérezte a bevonult 200 férfi munkaerő hiányát.

Az első világháborút lezáró, 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés (békediktátum) Sopront és környékét Ausztriának ítélte. A magyar egységek 1921. augusztus 26-án kezdték meg a terület kiürítését, a benyomuló osztrák csapatokat azonban Ágfalvánál a Prónay Pál és Héjjas Iván által vezetett „Rongyos Gárda” visszaverte, sőt szeptember végén betört Ausztria területére. Felsőőrön „alkotmányozó gyűlésen” kikiáltotta a független Lajtabánságot. A magyar kormány ugyan nem ismerte el az új „államot”, de arra sem volt hajlandó, hogy a csapatokat kivonja a térségből. A helyzet megoldására a két fél között olasz közvetítéssel Velencében kezdődtek tárgyalások. Az október 13-án létrejött megállapodás szerint a magyar fél kiüríti a területet, majd népszavazás dönt Sopron és a környező nyolc település hovatartozásáról (Fertőrákos, Ágfalva, Sopronbánfalva, Harka, Balf, Fertőboz, Kópháza és Nagycenk).

A népszavazást 1921. december 14-én rendezték meg Sopronban, 16-án a többi településen.

Az egész térség összességében 65,1 százalékban döntött Magyarország mellett, Sopronban a szavazók 72,8 százaléka tépte szét a sárga Ausztriát jelentő szavazólapot és hagyta épen a kék Magyarországot jelentő szavazólapot.

Nagycenk a népszavazáson rendkívüli eredményt produkált.

A szavazásra jogosult 1041 főből 1039-en részt vettek a szavazáson, 8 érvénytelen szavazat volt, 5 szavazott Ausztria mellett, 99,5 százalékban Magyarországot választották hazájuknak. A helyi legenda szerint gróf Széchenyi István is megjelent a szavazáson „a halottak nevében jöttem szavazni, nevükben jöttem megmondani, hogy ez a föld magyar volt és magyar is marad”.

Ezzel talán joggal nevezhetjük Nagycenket a „Legnagyobb magyar, legmagyarabb falujának”

1922-ben a nemzetgyűlés a népszavazás emlékéért törvénybe iktatta és Sopronnak a Civitas fidelissima (Leghűségesebb város) címet adományozta. A kormány 2001-ben december 14-ét a hűség napjává nyilvánította.

Újabb fejlődési periódus és fellendülés 1927-től látható, amikor megépült a mai Községháza és egyben Kultúrház, valamint szintén ebben az évben megalakul a Hangyaszövetkezet. Az első világháborúban 63, míg a második világháborúban 42 cenki halt hősi halált.

A második világháború után jelentős változások zajlottak le Nagycenken. 1950-ben tanácsrendszer jött létre, majd 1973-tól Fertőbozzal közös községi tanács alakult, melyhez később Pereszteg, Pinnye, Nagylózs és Sopronkövesd is csatlakozott. A megyei tanács engedélyével 1982-ben nagyközségi közös tanács alakult Nagycenk székhellyel.

5. kép: Községháza

A világháború után földreform keretében a Széchenyi birtokok egy részét felosztották, majd 1959-ben termelőszövetkezetek alakultak. Az 1960-as és 1980-as évek között több fejlesztés zajlott a településen: új gyógyszertár, óvoda, egészségház, idősek napközi otthona, fogorvosi rendelő és új posta épület. 1965-ben létrejött a Nagycenki Baromfikombinát, melyben Pereszteg és Nagylózs községek is részesedéssel rendelkeztek. 1983-ban alakult meg a Nagycenki Lótenyésztő Állomás, mely a szombathelyi Állattenyésztő Vállalathoz tartozott.

A cenki kastély háború alatti sérülései 1944 végéig ki lettek javítva, de az 1945 nyarán itt nyaralók okozták a kastély pusztulásához vezető folyamat kezdetét. Az 1970-es években műemléki

helyreállítás során kiállítótereket, irodákat és vendégszobákat alakítottak ki. Ennek keretében 1973-ban elkészült a kastély első épülete, a Széchenyi István Emlékmúzeum, majd a régi istálló helyén méntelep és lovas iskola nyílt. Szintén ebben az időszakban épült meg a Széchenyi Múzeumvasút. 1982 óta nagycenki székhellyel működik a Széchenyi Kör, mely országos hatókörű civil szervezet. Az 1980-as években a kastély többi része is felújításra került, berendezték a múzeum másik épületét, mely a Széchenyi István-szárny nevet kapta, valamint kialakították a kastélyszállót.

6. kép: Széchenyi kastély régen és most

A politikai, gazdasági változások a község életében is jelentős szerepet játszottak. Nagycenk és közvetlen környéke gyülekezőhelye volt az egykori NDK-soknak, akik gyakran próbálkoztak innen elindulva a tiltott határátlépéssel. A nevezetes határáttörés után több itt hagyott gépkocsit szedtek össze az arra illetékesek. A falu névjelző táblájáról is eltűnt a „határőr község” felirat, az őr létszámát a minimálisra csökkentették.

7. kép: Sportcsarnok

A rendszerváltozás utánra kiírt első demokratikus helyi önkormányzati választáson a falu első polgármestere Fekete Lajos lett, a második ciklusra is bizalmat kapott. 1998-ban Udvardi Imréné a falu első embere.

A vasfüggöny leomlása a települést a korábbi perifériáról az ország egyik legdinamikusabban fejlődő térségébe „helyezte” új lehetőségek nyíltak meg az itt élők számára. Az átmenő forgalom és a turisták nagy száma több új vállalkozás megindítását eredményezte. A lovas turizmus is fejlődőben van.

A község egészséges vizet adó vezetékes ivóvízrendszere térségi összefogás eredményeként valósult meg, akárcsak a regionális szennyvíztisztító telep a 84-es számú főút mellett. Ugyancsak a századvég terméke a gázvezetékek és lakossági csatlakozások kiépítése. A lakossági telefonigények ugrásszerű növekedése községi telefonközpont létesítését tette szükségessé.

Sokcélúan hasznosítható a két község egyesítésének századik évfordulóján felavatott Sportcsarnok. A legújabb, mindenki által pozitívnak ítélt beruházás, az új gyógyszertár megnyitása volt 2001-ben, a falu központjában, ahová a kiscenki faluvégről került.

A község vezetése korábban Cenki Krónika címmel indított helyi tájékoztató kiadványt, ma Cenki Híradó néven jelenik meg az újság, amely elődjéhez hasonlóan a közérdekű hírek mellett rendszeresen közöl helytörténeti írásokat is.

1994-ben elkészült a település rendezési terve, az önkormányzat, a Nagycenkért Alapítvány és a helyi egyesületek is azon van, hogy minél otthonosabbá és vonzóbbá váljon a település mind a lakosok, mind az idegenforgalom számára. Széchenyi faluja emlékmúzeumával, nemzeti emlékhelyével, történeti és természeti értékeivel ezt jó eséllyel kísérelheti meg.

Források:

4. *kép:* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/nagycenk-B344/elet-es-gazdasag-B51B/>
5. *kép:* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/nagycenk-B344/a-vasfuggonytol-a-demokraciaig-B4F7/>
6. *kép:* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/nagycenk-B344/a-vasfuggonytol-a-demokraciaig-B4F7/>
7. *kép:* <http://www.hirlevelplusz.hu/111-kastely-regen-es/>